

Wnioski z rankingu

Podobnie jak w latach poprzednich podsumowując tegoroczną edycję „Rankingu 300” naszą uwagę skoncentrujemy na trzech problemach:

1. Efektywności finansowej,
2. Sytuacji (kondycji) finansowej,
3. Zależności ekonomiki uczestników rankingu od subsydiów.

Nasze rozważania mają charakter tradycyjnego ujęcia mikroekonomicznego, a więc skupiają się na ważnym wycinku aktywności gospodarczej przedsiębiorstw rolnych i rybackich. Analizując sferę finansowo-ekonomiczną w rozważaniach tych pomijamy pozostałe kwestie efektów określanych mianem zewnętrznych takich jak: oddziaływania gospodarstw na środowisko przyrodnicze oraz dostarczania przez nie różnych korzyści dla społeczeństwa i całego rolnictwa (dobra publiczne). W szczególności pominięto kwestie związane z tworzeniem postępu biologicznego, co ma szczególne znaczenie w przypadku spółek ANR oraz trzynastu innych gospodarstw uczestniczących w rankingu, które zadeklarowały, że również prowadzą prace hodowlane. Warto na wstępie również zauważyć, że w tegorocznej edycji uczestniczyła praktycznie cała populacja spółek ANR z wyjątkiem SK Liski. W przypadku pozostałych gospodarstw, nie będących spółkami ANR, zdecydowanie częściej w rankingu uczestniczą gospodarstwa dobre i bardzo dobre. Z tych to właśnie powodów bardzo ostrożnie trzeba interpretować porównania wartości średnie wskaźników i mierników dla poszczególnych form prawno-organizacyjnych gospodarstw.

W tabeli 1 przedstawiono cztery podstawowe wskaźniki efektywności dla trzech kierunków produkcji rolniczej oraz gospodarstw rybackich uzyskane w roku 2012. W zestawieniu tym najlepiej wypadły obiekty nastawione na produkcję roślinną. Sytuacja ta utrzymuje się już od kilku lat. W jakimś stopniu wynika to z faktu, iż gospodarstwa te przeciętnie posiadają najlepsze gleby. Całkiem nieźle prezentują się również gospodarstwa ukierunkowane na chów i hodowlę zwierząt, które średnio miały natomiast najśłabsze grunty, ale i tak były najskuteczniejsze w obszarze transakcji czysto rynkowych (najwyższa rentowność sprzedaży). Po raz kolejny relatywnie najślabiej w grupie gospodarstw czysto rolniczych wypadły jednostki deklarujące równowagę w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, czyli mieszane w naszej

nomenklaturze. W ub. roku nieco pogorszyły się wyniki uzyskiwane przez rybaków, chociaż byli oni najbardziej sprawni w zakresie pomnażania majątku ich właścicieli (pierwsza lokata we wskaźniku tworzenia wartości).

Tabela 1

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w 2012 roku

Kierunek produkcji	Wskaźniki:						Liczba przedsiębiorstw
	rentowności sprzedaży [%]	rentowności działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]	bonitacji gleby [ln]	ha UR/przedsiębiorstwo	
• roślinny	4,04	16,45	2,51	45,54	1,13	851	192
• zwierzęcy	4,91	11,65	1,94	35,24	0,89	1207	50
• mieszany	-1,14	10,81	1,80	39,93	1,11	1150	92
• rybaki	1,92	9,02	2,73	35,96	-	-	22

Oznaczenia: ln – liczba niemianowana.

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 2 zaprezentowano zmiany w efektywności finansowej w trzech kierunkach produkcji czysto rolniczej w latach 2011-2012 dla przedsiębiorstw uczestniczących nieprzerwanie w ostatnich dwóch rankingach (panel). Zauważmy, po pierwsze, że przedsiębiorstwa o ukierunkowaniu roślinnym oraz nastawione na produkcję zwierzęcą zanotowały postęp we wszystkich czterech rozpatrywanych relacjach. Był on jednak większy w przypadku pierwszej grupy. Po drugie, każdy ze wskaźników efektywności w gospodarstwach mieszanych w ub. roku był gorszy niż w roku 2011. Warto przypomnieć, że jednostki te najlepiej wypadły z kolei w dwuleciu 2010-2011. Byłby to zatem dowód na obiektywne trudności utrzymania przodownictwa w rolnictwie w dłuższym okresie czasu przez gospodarstwa o tej formie ukierunkowania produkcyjnego.

Tabela 2

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2011-2012 (te same gospodarstwa – panel)

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• roślinny	2012	3,91	16,14	2,56	45,37
	2011	-2,46	13,28	1,96	44,48
• zwierzęcy	2012	5,25	12,15	2,03	36,53
	2011	0,95	10,14	1,83	36,05
• mieszany	2012	-0,94	10,89	1,73	40,11
	2011	-0,51	13,72	2,01	43,63

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Wpływ formy prawno-organizacyjnej gospodarstwa na jego efektywność finansową zaprezentowano w tabeli 3. Ponownie analizuje się tu te same jednostki, które uczestniczyły nieprzerwanie w rankingach za lata 2011 i 2012, a więc operuje się znów panelem. W porównaniu tym najlepiej plasują się dzierżawcy, u których poprawiły się wszystkie cztery wskaźniki efektywności. Warto zauważyć również, że tylko dzierżawcy i obiekty zakupione osiągają w sposób trwały dodatnią rentowność sprzedaży. Oznacza to, że – teoretycznie rzecz biorąc – te dwie zbiorowości mogłyby sobie pozwolić nawet na funkcjonowanie bez subsydiów. Wszystkie formy gospodarstw uzyskiwały ponadto w analizowanym dwuleciu wskaźniki tworzenia wartości przekraczające poziom jedności. Jest to równoznaczne z pomnażaniem majątku ich właścicieli. Niezmiennie od lat najwyższym wskaźnikiem wartości dodanej legitymują się jednoosobowe spółki ANR. Innymi słowy, spółki te relatywnie najwięcej w stosunku do swoich przychodów wnoszą do tworzenia bogactwa społecznego (dochodu narodowego i PKB). Są zatem najbardziej efektywne z punktu widzenia społecznego. Najslabiej pod tym względem sytuują się natomiast jednostki zakupione, a więc te, w których proces prywatyzacji ziemi jest najbardziej zaawansowany.

Tabela 3

Efektywność finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2011-2012
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• zakupione	2012	6,69	15,66	2,82	31,55
	2011	5,36	15,15	2,53	30,38
• dzierżawy	2012	9,70	17,16	3,30	40,95
	2011	2,85	14,30	2,94	38,92
• spółki ANR	2012	-5,03	7,41	1,06	41,20
	2011	-5,39	8,72	1,23	44,70
• RSP	2012	-0,32	8,66	1,83	34,78
	2011	-2,88	7,98	1,62	34,16

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Sytuacja finansowa

Podstawowe wskaźniki z tego obszaru zestawiono w tabeli 4. Jasno z niej wynika, że położenie finansowe w roku 2012 najlepiej wyglądało w gospodarstwach roślinnych, które – jak pamiętamy – również przodowały pod względem efektywności finansowej. Na drugim natomiast biegunie znajdowali się

rybacy, chociaż i tu nastąpiła pewna poprawa w stosunku do 2011 roku. Wśród jednostek czysto rolniczych kondycja finansowa gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej była *per saldo* najbardziej złożona. Jednak nawet i w nich – w ujęciu wartości średnich – nie widać było jakiś specjalnych zagrożeń dla płynności i wypłacalności, gdy obiekty te potraktuje się jako całą grupę.

Tabela 4

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcyjnego działalności rolniczej przedsiębiorstw w 2012 r.

Kierunek produkcji	Wskaźniki:					Liczba przedsiębiorstw
	generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	płynności szybkiej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką finansową [ln]	
• roślinny	23,09	75,42	4,85	2,72	0,73	192
• zwierzęcy	18,64	73,00	2,69	0,95	0,51	50
• mieszany	17,82	76,04	3,02	1,58	0,52	92
• rybacy	11,78	60,42	2,81	2,39	0,49	22

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Ograniczając się tylko do gospodarstw typowo rolniczych, uczestniczących stale w rankingach za lata 2011 i 2012, możemy stwierdzić, że w przedsiębiorstwach roślinnych i nastawionych na produkcję zwierzęcą poprawiły się wszystkie analizowane wskaźniki charakteryzujące ich sytuację finansową, przy czym jednak postęp w grupie pierwszej był wyraźniejszy (por. tabelę 5). Z kolei regres odnotowały jednostki mieszane, w których pogorszyła się większość analizowanych relacji.

Tabela 5

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2011-2012 (te same gospodarstwa – panel)

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• roślinny	2012	22,88	75,92	4,75	2,58
	2011	20,06	74,26	4,19	2,24
• zwierzęcy	2012	19,41	73,27	2,68	0,94
	2011	19,07	71,12	2,23	0,88
• mieszany	2012	17,97	76,47	3,07	1,62
	2011	20,53	75,16	3,20	1,69

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Informacje o zmianach sytuacji finansowej tych samych gospodarstw typowo rolniczych uporządkowanych wg form prawno-organizacyjnych, uczestniczących nieprzerwanie w rankingach za lata 2011-2012, zestawiono w tabeli 6. Wynika z niej, po pierwsze, że struktury finansowania – mierzone wskaźnikiem pokrycia aktywów kapitałem własnym – coraz bardziej się upodabniają. Innymi słowy, ich statycznie pojmowane ryzyko finansowe wyrównuje się. Po drugie, żadna z form – ponownie rozpatrywana na poziomie wartości średnich – nie sygnalizowała występowania zagrożeń dla płynności i wypłacalności. Od lat już przy tym położenie finansowe spółek ANR i gospodarstw zakupionych jest najbardziej bezpieczne i stabilne. Niejako tradycyjnie natomiast najtrudniejsza jest kondycja finansowa dzierżawców i rolniczych spółdzielni produkcyjnych, ale na pozytywną ocenę zasługuje fakt, iż obydwie te formy w ostatnim dwuleciu odnotowały postęp we wszystkich analizowanych wskaźnikach.

Tabela 6

Sytuacja finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2011-2012
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• zakupione	2012	19,67	73,41	4,38	2,20
	2011	19,04	71,08	3,54	1,73
• dzierżawy	2012	24,43	67,57	2,58	1,13
	2011	22,42	63,12	2,25	1,00
• spółki ANR	2012	14,94	84,21	4,06	2,11
	2011	16,20	84,29	4,09	2,20
• RSP	2012	14,02	68,19	3,42	2,01
	2011	13,74	67,15	3,00	1,72

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1

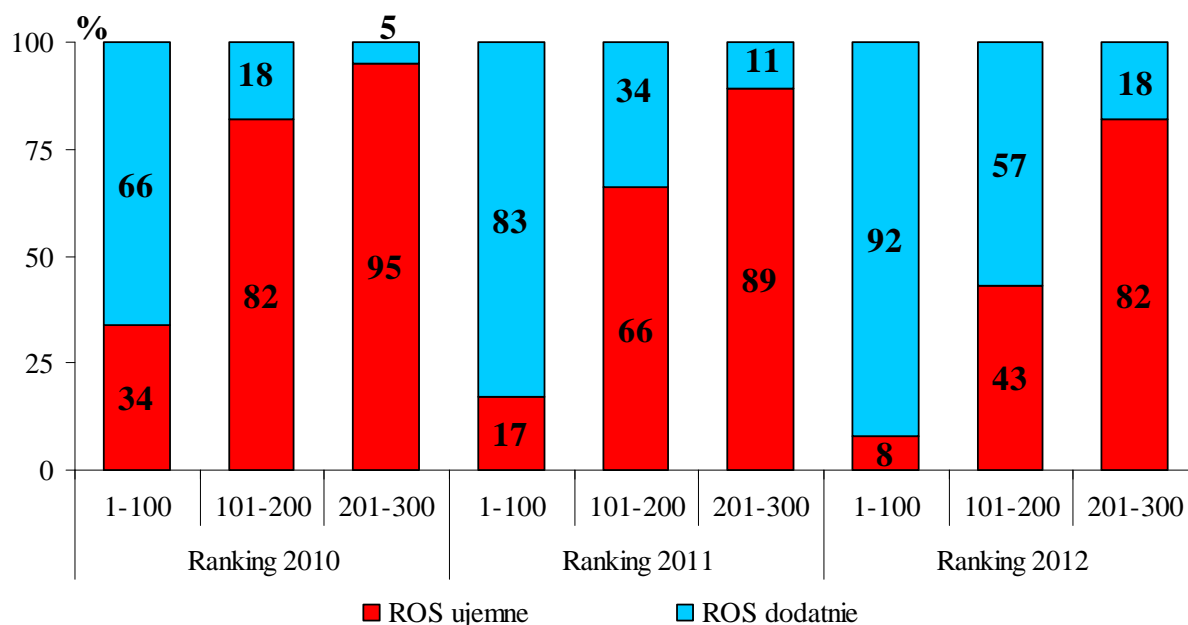
Zależność od subsydiów

Problem ten analizujemy oddzielnie, gdyż wynika to z wielostronności oddziaływania dopłat bezpośrednich i pozostałego wsparcia budżetowego na organizację, zarządzanie, ekonomikę i finanse gospodarstw rolniczych. Co nie mniej ważne, wpływy te nie są wciąż do końca rozpoznane tak od strony teoretycznej, jak i empirycznej. Nie zaskakuje zatem, że wyniki badań poświęconych ustaleniu kierunku, siły i istotności statystycznej współzależności występujących między subsydiami a szeroko rozumianą efektywnością

gospodarstw rolniczych są często bardzo rozbieżne i wciąż budzą kontrowersje. Nasze zainteresowanie tym problemem, oczywiście, podyktowane jest także i tym, że bez ustalenia stopnia uzależnienia przedsiębiorstw uczestniczących w naszym rankingu od funduszy budżetowych dosyć trudno jest zrozumieć wcześniej omówione zróżnicowanie efektywności i sytuacji finansowej. Wreszcie, chcemy uczulić wszystkich przedsiębiorców rolnych na to, że być może „budżet rolny” UE na lata 2014-2020 jest już ostatnim tak *per saldo* szczodrym. Warto zatem cały czas dążyć do tego, by wypracować w pierwszym rzędzie dodatni wynik finansowy na operacjach o charakterze czysto rynkowym. Wskaźnikiem, który to wyraża, jest rentowność sprzedaży, nazywana przez nas testem prawdziwej siły ekonomicznej gospodarstw i kompetencji osób nimi zarządzających. Tradycyjnie już od lat w tym celu posługujemy się rysunkiem 1. Informacje z jego analizy płynące są nadzwyczaj optymistyczne: w najnowszym rankingu aż 167 gospodarstw na 300 sklasyfikowanych (55,7%) legitymowało się dodatnią rentownością sprzedaży. W 2011 roku odsetek ten wynosił 42,7%, a w roku 2010 – tylko ok. 29,7%. Jak widać, postęp jest ogromny, bezdyskusyjny i niepodważalny, a pierwsza setka naszego rankingu to naprawdę przysłowiowe „perełki” w polskim rolnictwie.

Rysunek 1

Rozkład rentowności sprzedaży (ROS) w trzech setkach gospodarstw w latach 2010-2012

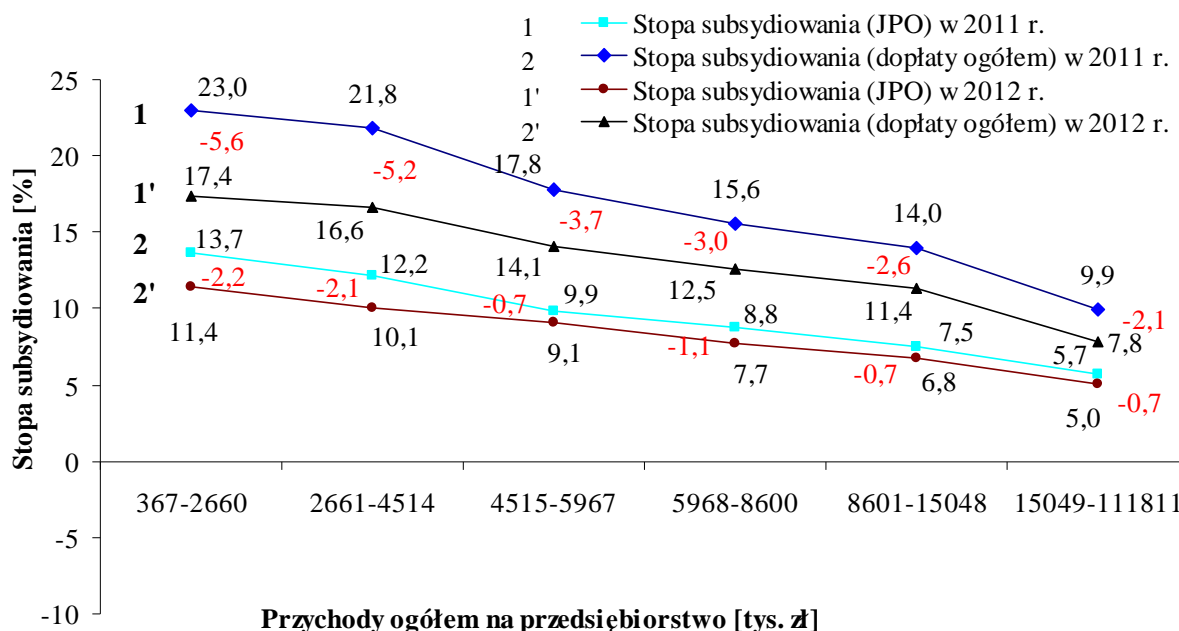
Źródło: opracowanie własne.

Na pozytywną ocenę zasługuje również w powyższym kontekście i to, że poprawa rentowności sprzedaży miała miejsce w sytuacji spadku stóp subsydiowania w latach 2011-2012, co wynika z rysunku 2. Tradycyjnie już od

lat posługujemy się dwoma rodzajami tych stóp: pierwszą, w której jednolitą płatność obszarową odnosimy do przychodów ogółem oraz drugą, gdy całość wsparcia budżetowego dzielimy przez powyższe przychody. Generalnie, i to możemy już uznać za prawidłowość solidnie udokumentowaną, wraz ze wzrostem wartości przychodów ogółem na gospodarstwo, co odzwierciedla też rosnącą skalę jego działalności, obydwie analizowane stopy subsydiowania systematycznie maleją. Zależność ta odzwierciedla wprawdzie różnice struktur produkcji gospodarstw i stosowanych w nich technologii, ale jest też wyrazem preferencji w budżetowym systemie wsparcia dla mniejszych podmiotów w polskim rolnictwie i w całej WPR.

Rysunek 7

Zależność między jednostkowymi przychodami ogółem a stopą subsydiowania w latach 2011-2012 (dane panelowe)

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 7 prezentuje się strukturę wsparcia budżetowego w 2012 roku wg form prawno-organizacyjnych uczestników rankingu. Ogólne można stwierdzić daleko idące podobieństwo proporcji między poszczególnymi instrumentami subsydiowania. Generalnie wsparcie bezpośrednie jednak dominuje, stanowiąc od 72 do prawie 75% całości otrzymanej pomocy budżetowej

Tabela 7

Struktura wsparcia budżetowego w ramach środków unijnych
w 2012 r. wg form prawno-własnościowej przedsiębiorstw rolnych

Instrument wsparcia	Forma:			
	Spółki ANR	Dzierżawy	Zakupione	RSP
-jednolita płatność bezpośrednia	62,32	65,07	63,13	61,58
-uzupełniające płatności obszarowe	9,64	9,50	8,82	10,84
-ONW	0,43	0,78	1,23	1,21
-rolnośrodowiskowy	2,07	2,79	3,02	4,04
-dotacje inwestycyjne	1,90	1,95	2,88	3,33
-pozostałe (w tym płatność cukrowa)	23,64	19,92	20,91	19,00

Źródło: obliczenia własne.

Wyraźniejsze różnice występują natomiast we wpływie subsydiów na kształtowanie się przychodów ogółem, jeśli problem analizujemy w układzie ukierunkowania działalności gospodarstw. Już od kilku lat wsparcie bezpośrednio oraz całość dopłat i dotacji stanowi największy odsetek przychodów obiektów polowych (por. tabelę 8). Zależność ta musi być brana pod uwagę, gdy analizuje się przodowanie tych jednostek we wskaźnikach efektywności i sytuacji finansowej. Warto jednakże zauważyć, że gospodarstwa mieszane systematycznie zbliżają się do polowych, jeśli porównuje się zależność ekonomiki i finansów od wsparcia budżetowego. To ostatnie w roku 2012 wręcz skokowo podwyższyło się u rybaków, przekraczając nawet poziom obserwowany w tradycyjnych gospodarstwach rolniczych nastawionych na produkcję zwierzęcą. Dla porządku odnotujmy jeszcze, że rozpatrywane dwie stopy subsydiowania zmalały natomiast we wszystkich kierunkach produkcji czysto rolniczej w latach 2011-2012.

Tabela 8

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem w zależności
od ukierunkowania produkcji w latach 2011-2012

Kierunek produkcji	Udział jednolitej płatności		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2011	2012	2011	2012
• roślinny	8,69	7,76	8,69	7,76
• zwierzęcy	5,01	3,89	5,01	3,89
• mieszany	7,37	6,65	7,37	6,65
• rybaki	-	-	-	-

Źródło: obliczenia własne.

Jak wynika z tabeli 9, stopy subsydiowania wykazują pewne zróżnicowanie również w przypadku form prawno-własnościowych gospodarstw. Nie są one jednak jakieś spektakularne, gdyż między wartościami maksymalnymi i minimalnymi wynoszą 22-23% w przypadku jednolitej płatności obszarowej i 18-23% dla całości wsparcia budżetowego. Oznacza to, że subsydia tylko w części wyjaśniają wcześniej scharakteryzowany rozrzut wskaźników efektywności finansowej, płynności i wypłacalności oraz ryzykowności działalności. Dla kompletności obrazu dodajmy, że obydwie obserwowane stopy subsydiowania także i tu zmalowały w ostatnim dwuleciu.

Tabela 9

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem w zależności od formy prawno-własnościowych w latach 2011-2012

Forma:	Udział jednolitej płatności		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2011	2012	2011	2012
• zakupione	5,51	5,21	10,32	8,25
• dzierżawy	6,85	5,52	11,84	8,48
• spółki ANR	6,79	6,34	12,1	10,17
• RSP	6,59	5,97	11,7	9,69

Źródło: obliczenia własne.